

WŁADYSŁAW MASIARZ

ODBUDOWANO KOŚCIÓŁ POLSKICH ZESŁAŃCÓW W TOBOLSKU!

Tobolsk, choć był pierwszą stolicą Syberii do 1824 r. i od 1822 r., ważnym punktem rozdziału polskich zesłańców, w absolutnej większości katolików, to jednak został przez carskie władze pominięty w sprawie utworzenia parafii rzymskokatolickiej. Zapewne nie zabiegał o to gubernator, tak jak gen-gub. Wschodniej Syberii I. Pestel, dzięki któremu już w 1812 r. dotarła do Irkucka stała misja jezuitów.¹

W 1815 r. ze względu na wielki obszar parafii, misja podzieliła się na dwie części: jedna została w Irkucku przejmując Syberię Wschodnią, a druga za

Kościół w Tobolsku – 1995 r.

siedzibę obrała Tomsk i objęła Syberię Zachodnią. Odtąd jezuita, a od 1820 bernardyni w objazdach parafii raz do roku, odwiedzali tobolską gubernię. Tak było do 1847, kiedy coraz liczniejsza kolonia polskich zesłańców w Tobolsku i guberni, wpłynęła na przeniesienie się tam z Tomsku ks. Rudolfa Jurgielewicza, który doprowadził w 1848 r. do zbudowania drewnianego kościółka pw. Najświętszej Opatrzności. W tym czasie w guberni przebywało ok. 1 200 – 1 750 katolików.²

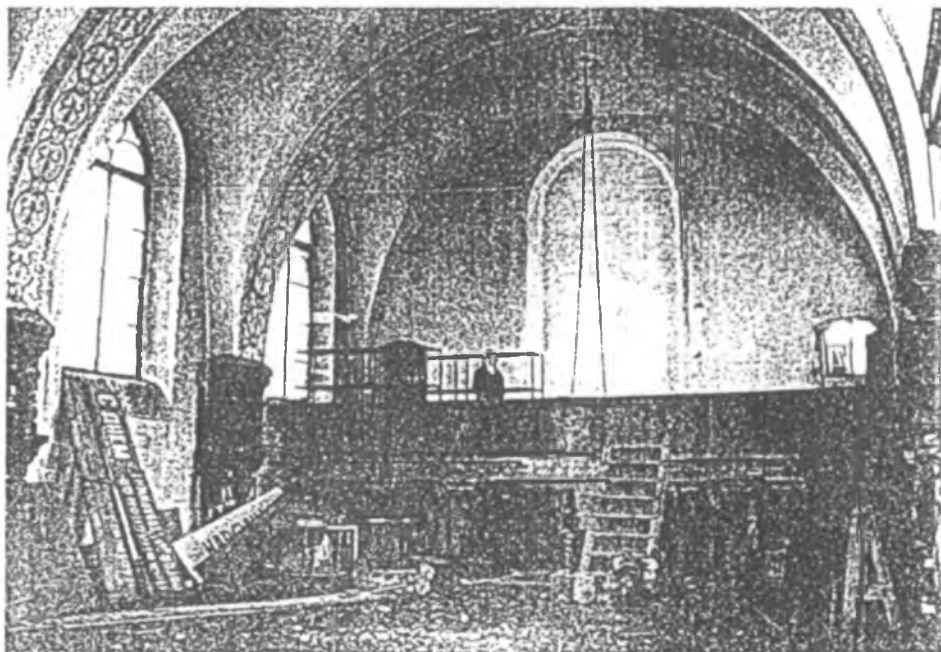
Od śmierci ks. Jurgielewicza w 1852, kolejni księża czynili starania o zatwierdzenie parafii, co wiązało się z otrzymywaniem z kasy państwowej środków na utrzy-

manie kościoła i księdza. Stale borykali się z trudnymi warunkami materialnymi. Dopiero wsparcie tobolskiego gubernatora, Polaka A. Despot-Zenowicza i gen-gub. Zachodniej Syberii, katolika A. Duhamela, wpłynęło na zatwierdzenie przez ministra spraw wewnętrznych w 1868 r. samodzielnej parafii z uposażeniem 500 rubli na roczne utrzymanie. Wówczas na Syberię napłynęła największa fala polskich zesłańców, uczestników powstania styczniowego. W 1865 w Tobolskiej gub. katolików było ponad 5,5 tys. a w 1868 ponad 4 tysiące.

Najtrudniejsze lata przeżywała tobolska parafia w latach 1880–1891 kiedy, zapewne nie bez inspiracji administracji carskiej, trwały różnego rodzaju zatargi parafian z księżmi. Dopiero przyjście ks. Wincentego Przesmyckiego w 1891 r. doprowadziło do załagodzenia sytuacji i zjednoczenia parafian w dziele budowy nowego, ceglanego kościoła. Uroczystego poświęcenia kościoła pw. Św. Trójcy dokonał ks. Przesmycki 8 IX 1907 r., a konsekrował w 1909 r. bp Jan Cieplak. W samym Tobolsku było wtedy tylko 400 katolików, gdyż w wyniku zwiększonego napływu dobrowolnej migracji chłopskiej i zarobkowej zaczęły powstawać nowe filie i parafie, jak w Tiumentiu, Kurganie, Iszymie i Tarze. Razem w guberni było ponad 7,5 tys. katolików. Z drugiej strony Tobolsk zaczął tracić swoje znaczenie na rzecz Tiumentia, który leżał na trasie transsyberyjskiej magistrali kolejowej.³

Okres rewolucji i wojny domowej oraz przejście władzy przez bolszewików w 1919 r. znacznie pogorszyły położenie parafii katolickich w całej Rosji, w tym także na Syberii.

Księża zmieniali się często ze względu na stosowane represje i aresztowania. Ostatnim stałym proboszczem kościoła w Tobolsku był ks. Władysław Kunda (1920–1921). Od 1922 r. opiekę nad tobolską parafią sprawował p.o. dziekana w Omsku, ks. Józef Jaksztis, a po nim ks. Franciszek Budrys, p.o. dziekana w Permie, który w latach 1923–1932 kilka razy odwiedzał tobolskich parafian, pomimo zamknięcia kościoła przez władze. W 1937 r. ks. Budrys został aresztowany i rozstrzelany przez NKWD w Ufie.⁴

Kościół w Tobolsku jako „Kinoprokat” – 1992 r.

Większość parafian poddana została represjom w latach 1937–1938, a wielu zginęło w łagrach lub *podwałach* NKWD. W budynku kościoła barbarzyńcy zburzyli wieże, wewnątrz rozgrabili lub zniszczyli i oddali go Instytutowi Pedagogicznemu, który urządził tam stołówkę a w latach 50. przeznaczono go na studio kopiowania i magazynowania filmów.⁵

Po 62 latach w 1992 r. kapelan duszpasterstwa wśród robotników krakowskiej firmy „Realbud” w Magnitogorsku i Tobolsku, ks. Stanisław Koller wystąpił do mera Tobolska S. N. Bielkina z wnioskiem o remont kościoła i przywrócenie mu właściwej funkcji religijnej. Rada Miejska Tobolska 30 VI 1992 r. podjęła decyzję o remoncie kościoła, a sponsorem został „Realbud”. W dniu 6 X 1992 r. parafia tobolska została zarejestrowana w Obwodowym Urzędzie Sprawiedliwości w Tiumeniu. Ks. S. Koller, już jako proboszcz parafii, wystąpił 27 X 1992 r. do władz Tobolska o zwrot budynku kościoła, plebanii i ziemi należącej do niego przed konfiskatą. W kwietniu 1993 r. władze Tobolska przekazały działkę (jednak bez plebanii) w wieczną, bezpłatną dzierżawę, a 15 maja zwróciły kościół. Od 5 maja 1993 r. rozpoczęto prace porządkowe, a w dalszej kolejności generalny remont. Na pierwszy ogień poszło odremontowanie kaplicy, gdzie 15 X 1993 r. po raz pierwszy od zamknięcia kościoła, odprawiona została msza św. najpierw w języku polskim, 22 października w rosyjskim, a 26 tegoż miesiąca w łacińskim. W dniu 17 III 1996 r. kaplicę poświęcił Administrator Apostolski Syberii ks. biskup Józef Werth z Nowosybirsk.⁶

Nie sposób opisać w tej krótkiej informacji, ile trzeba było pokonać trudności przy remoncie obiektu będącego w stanie ruiny. Całość robót prowadził krakowski „Realbud”, a wspomagał go Społeczny Komitet, prowadząc szeroką akcję informacyjną, zbierając składki i zjednując szeroką rzeszę sponsorów.⁷

Odbudowa i restauracja trwa od 8 lat do chwili obecnej. Zakończenie zaplanowano na koniec lipca 2000 r. Na 15 sierpnia br. w święto Wniebowzięcia NMP odbędzie się uroczysta konsekracja, a raczej rekonsekracja kościoła w Tobolsku.

Od początku lat 90. zaczęły się odradzać parafie rzymskokatolickie w Rosji i na Syberii, ale w wielu miejscach nie zwrócono do dziś obiektów kościelnych, jak to ma miejsce np. w Irkucku. Dlatego fakt oddania kościoła, przychylnie stanowisko władz wobec restauracji i doprowadzenia go do poprzedniej funkcji religijnej, jak to było i jest w Tobolsku, jest godny odnotowania.

Odbudowa kościoła i oddanie go wiernym, choć dziś ich jest znacznie mniej, jest jakimś skromnym zadośćuczynieniem pamięci tych pokoleń zesłańczych katolików, którzy wspólnym, nierzadko biednym groszem wznosili te świątynie w Syberii. Jest też jakąś formą realizacji sprawiedliwości dziejowej i wspaniałym dowodem powolnego odradzania się polskości.

Dziejom kościoła i Polaków w Tobolsku do 1922 r. poświęciłem osobną książkę, przygotowaną na czas rekonsekracji kościoła, w sierpniu 2000 r.⁷

Katolicy duchowni w Tobolsku 1815 – 1932 i 1992–1999

1. 1815–1820 – Marcei Kamieński, dojeżdżający z Tomska
2. 1820–1834 – Jakub Jurewicz
3. – Eugeniusz Apanasewicz
4. – Dionizy Milewski
5. 1834–1848 – Hieronim Hrynczel
6. – Rudolf Jurgielewicz, dojeżdżający z Tomska,
1848–1852 – pierwszy ksiądz przebywający na stałe w Tobolsku
7. 1852–1858 – Antoni Ankudowicz
8. 1865–1879 – Wincenty Koncewicz
9. 1879–1883 – Wincenty Mosiej
10. – Grzegorz Wołoszyński
11. 1883–1887 – Aleksander Ludowicz
12. 1887–1891 – Franciszek Piniarowicz
13. 1891–1912 – Wincenty Przesmycki
14. 1895–1896 – Władysław Kamiński, wikary
15. 1897–1903 – Lew Światopełk-Mirski
16. 1903–1905 – Józef Underis, wikary
17. 1905–1913 – Adama Jarecki
18. 1909–1913 – Stanisław Kibirsktis
19. 1912–1913 – Bronisław Kozakowski
20. 1913–1920 – Jan Bułto
21. 1913–1920 – Wincenty Kobza, wikary
22. 1920–1921 – Władysław Kunda
23. 1922–1923 – Józef Jaksztis
24. 1923–1932 – Franciszek Budrys

25. 1992–1999 – Stanisław Koller z Krakowa

Katolicycy duchowni w Tobolsku 1815 – 1932 i 1992–1999

1. 1815–1820 – Marcei Kamieński, dojeżdżający z Tomsk
2. 1820–1834 – Jakub Jurewicz
3. – Eugeniusz Apanasewicz
4. – Dionizy Milewski
5. 1834–1848 – Hieronim Hrynczel
6. – Rudolf Jurgielewicz, dojeżdżający z Tomsk,
1848–1852 – pierwszy ksiądz przebywający na stałe w Tobolsku
7. 1852–1858 – Antoni Ankudowicz
8. 1865–1879 – Wincenty Koncewicz
9. 1879–1883 – Wincenty Mosiej
10. – Grzegorz Wołoszyński
11. 1883–1887 – Aleksander Ludowicz
12. 1887–1891 – Franciszek Piniarowicz
13. 1891–1912 – Wincenty Przesmycki
14. 1895–1896 – Władysław Kamiński, wikary
15. 1897–1903 – Lew Światopelk-Mirski
16. 1903–1905 – Józef Underis, wikary
17. 1905–1913 – Adama Jarecki
18. 1909–1913 – Stanisław Kibirsktis
19. 1912–1913 – Bronisław Kozakowski
20. 1913–1920 – Jan Bułło
21. 1913–1920 – Wincenty Kobza, wikary
22. 1920–1921 – Władysław Kunda
23. 1922–1923 – Józef Jaksztis
24. 1923–1932 – Franciszek Budrys

25. 1992–1999 – Stanisław Koller z Krakowa

Przypisy:

¹ A. Zamek-Gliszczyńska, *Misja jezuicka w Irkucku 1811–1820*, „Przegląd Powszechny”, nr 2/1991, s. 289.

² W. Masiarz, *Dzieje kościoła w Tobolsku (1847–1922)*, „Przegląd Powszechny” 1998, nr 10, s. 88–97.

³ Tamże, s. 98–99 i n. Patrz też: M. Suda, *Polska ...od Tobolska*, Wyd. Realbud, Kraków 1998, s. 108–112.

⁴ R. Dzwonkowski SAC, *Losy duchowieństwa katolickiego w ZSRR 1917–1939*. MARTYROLOGIUM, KUL, Lublin 1998, s. 179, 193, 574, 583; S. Fiel, *Na syberyjskim trakcie. Polacy w Kraju Tymerńskim*, Warszawa 1999, s. 90 – podaje błędną datę zamknięcia kościoła w Tobolsku w 1930 r.

⁵ Ks. S. Koller, *Duszpasterstwo pracowników budów eksportowych firmy „Realbud” w Magnitogorsku i Tobolsku w latach 1992–1995*. Mps pracy licencjackiej, Kraków 1998, s. 91–97.

⁶ H. Miedziński, *Między Tobolskiem a Zawoją*, „Czasopismo Techniczne” nr 27/1997, s. 10–14; Ks. S. Koller, *Odbudowa kościoła polskich zesłańców w Tobolsku na Syberii*, tamże, s. 15–18; S. Czerski, *Niektóre uwagi techniczne dotyczące odbudowy kościoła rzymskokatolickiego w Tobolsku*, tamże, s. 19–20.

⁷ W. Masiarz, *Dzieje kościoła i polskiej diaspory w Tobolsku na Syberii 1838–1922*, Kraków 1999, ss. 201.

J. Malczewski – Sybirak